

*vos, az Cos Szigetbőlvaló. – Tántalus. Iupiter es Plota fia, ki Pokolba (az Poetac tetzesse berint) mindenkor bomjuhozik es ehezik, noha torkig all az vízbe, és orra elöt függ az termet alma fa, kikkel hamikor elni akar, menten el rantatnak elöle. – Példa néhány orvosi kifejezés értelmezésére: Agónia. Belső rettenetes hartz; Appetitus. Nagy eteli kivansag; Atheróma. Keleveny, fejer gönyetseggel rakva (ma: kásadaganat; vö. Brencsán 1983); Clyster. Kristely. Beteg hatullyaban boczato, purgalo orvossag (ma: beöntés); Cóndylus. Vyaid izeinec czomoia (ma: bütyök, ízületi véggel rendelkező csont rész; vö. Brencsán 1983); Eúgium. az asszonyj allat bemermes testénece kapu hartayaja, mely az Venus első Ostromán rontatikel (ma: szűzhártya); Perióstion. Egy vekony hartya, ki az egeß embernece minden czontyait befödi (ma: csonthártya; vö. Brencsán 1983); Peritonaeum. Vekony de erős hartia, ki az hasban az töb belt befödi es körül fogja (ma: hashártya; vö. Brencsán 1983); Phagaedéna. Fekely, vagy keleveny neme, ki az testben magat mind az Czontig beßfi (ma: kórházi üszök, mélyreható üszkös szövethalás; vö. Brencsán 1983); Phimósis. Az ferfiui tagnac nyavalyaja, midön az bőre ugy meg borul, hogy az mackrol le nem foßolhat, avagy vizontag rea nem borulhat (ma: fitymaszűkület; vö. Brencsán 1983); Pubértas. Kimohozot ifjusag: az Ferfinac 14. az Leanzonac 12. eßtendös koraban; Siriásis. Agy velö környekinec fölizadása elhevölese, kivalt kepen kis Gyermekeken (ma: napszúrás; vö. Brencsán 1983); Solátus. Napfeny miat nyavalas, heuseg miat betegült, Egettetöt, rontatot (ma: napszúrás kapott); Steátoma. Testen valo dagadas, kiben faggyu-ßabaso nedvesseg vagon (ma: faggyútömlő, vö. Brencsán 1983); Tórus. ember testin husos inas tag (ma: duzzanat, tekercs, csomó; vö. Brencsán 1983); Trachéa. Lelegzet vevö gege (ma: légcső; vö. Brencsán 1983); Várix. Dagat öreg Ér az ember testén (ma: visszeres csomó, görcsér; vö. Brencsán 1983); Zostér. Szent Antal tüze, mely nyavalya az embert hamar megöli (ma: övsömör; vö. Brencsán 1983). – Mint látjuk, ezek a szerkezetek nehézkesek, s nemigen alkalmasak a tudományos nyelvben a tiszta, világos kifejezésmódra, igaz, hogy némelyikre (pl. *phagaedena*) ma sincs megfelelő magyar kifejezés.*

Molnár Albert szótáraiban azonban nem csupán körülírással magyarázatok, hanem új magyar orvosi kifejezések is találhatók, ilyenek a következők: *Ágyékhártya* (l. Diaphragma); *Czetstöl elválaßtas* (l. Ablactatio); *Gómbölyeg orvossagos Cipóczka* (l. Pastillum); *Czipóczont* (l. Cöxa); *Fityeßö, Elesßbaglo mint az Eb* (l. Ságax); *Fónék meghiúlasa, Bolyokázás, Eßbelyösseg* (l. Delirium); *Gyermekágyas* (l. Puérpera); *Holt test metélö* (l. Anatomicus); *Köz*

hartya (l. Disséptum); *Megemeßtes, megfözes* (l. Concoctio); *Paraßorvos* (l. Empíricus); *Szunnyadozo, almos, Szunnyata, rest, tunya* (l. Somnoléntus; ma: aluszékony, vö. Brencsán 1983; vö. még OrvK. 387: *zunnyadagos*); *Hasas, Terhes, Tölglyellö* (l. Foetus); *Töki saczkoja* (l. Scrótum) (az EWUng. a szó 'a belső szervek, mirigyek váladékának tömlöszerű zacskója' jelentésére az első adatot 1760-ból idézi); *Vaklyás, az ki a gyertyánál nem jölat* (l. Lusciósus); *Vekony Bél* (l. Híla); *Vemheczke, kinek még eßtendöjelentö foga nem nöt* (l. Abolus); *Veretec lic, haylic* az ember bőrön (l. Pórus); *termékeny* (TESz.).

Szenczi Molnár Albert új orvosi szavai és kifejezései szabályos alkotások: szóösszetételek, képzések, szó szerkezetek, néhány esetben új jelentéssel ellátott tőszavak, mint a *zacskó* (he-rezacskó jelentésben). Csupán két szócsoportja mesterkélte: a *-szabású* utótagúaké és az *-i* képzős mellékneveké (vö. még Bárdos Remig 1896: 42; Simonyi 1905: 173), például: *fejer ßabásu* (l. Albidus); *faggyußabaso* (l. Steatóma); *Nagy eteli kivansag* (l. Appetitus); *Agyeki faydalom* (l. Lumbago); *Kézi kößvény* (l. Chiragra); *Egéz testi viz korsag* (l. Anasárca); *Szemi kelyés, Arpa* (l. Chalázion); *Erößbaki* halál (l. Biothánatos). Molnár Albertet valószínűleg az indította e megoldás gyakori alkalmazására, ami később Gelejit is, hogy maga is érezte, hogy a hosszabb, szerkezetes kifejezések (ilyenek például: *szemen való, májhoz kapcsolódó, májon való* stb.) nehézkesek, valamint hogy: amit a deák egy szóval fejezett ki, azt ő sem kívánta többlel (vö. Simonyi 1905: 173–4).

SZAKIRODALOM

- Bárdos Remig 1896. A magyar nyelvtisztító törekvések története. Esztergom.
- Brencsán János 1983. *Új orvosi szótár. Orvosi kifejezések magyarázata*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- EWUng. = Benkő Loránd (Hrsg.) 1993–1997. *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen I–III*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Dr. Magyary-Kossa Gyula 1929. *Magyar orvosi emlékek I–II*. Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest.
- OrvK. = Varjas Béla (kiad.) 1943. *XVI. századi magyar orvosi könyv*. Sárkány Nyomda, Kolozsvár.
- Simonyi Zsigmond 1905. *A magyar nyelv*. Athenaeum, Budapest.
- Szenczi Molnár Albert 1604. *Dictionarium Latino-ungaricum*. [2. rész:] *Dictionarium Vngarico-Latinum*. Nürnberg.
- TESz. = Benkő Loránd (szerk.) 1967–1984. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–IV*. Akadémiai Kiadó, Budapest.